

La llengua catalana a Santa Coloma de Gramenet

Els normalitzadors han d'actuar sobre la realitat i sovint no disposen de criteris clars sobre quin tipus de coneixement de la realitat previ cal tenir, sobre les prioritats concretes de l'actuació, sobre les metodologies, sobre els mecanismes d'avaluació i de retroplanificació, etc. mentre que els sociolingüistes, en general, no semblen gaire inclinats espontàniament a ocupar-se d'aquestes prosaïques qüestions. És evident, però, que algú se n'ha d'ocupar i que aquesta feina s'ha de fer.

Albert Bastardas

La idea de conèixer més a fons la situació lingüística de Santa Coloma resultava atractiva.¹ Aquesta ciutat, una de les més paradigmàtiques de l'allau migratòria de la dècada dels seixanta, ha sofert grans transformacions en els últims anys i volíem descobrir, mitjançant una enquesta duta a terme l'any 1994, fins a quin punt hi havia millorat també la situació de la llengua catalana.

La ciutat, que va passar de tenir 30.000 habitants a tenir-ne 143.000 en quinze anys (un augment del 476%), patí un fort desgavell urbanístic i la majoria de la població quedà, alhora, força allunyada de qualsevol manifestació de la cultura i la llengua catalana.

Afortunadament la situació ha canviat i la Santa Coloma dels noranta és una ciutat més moderna, on és més agradable viure-hi. Pel que fa a la qüestió lingüística, les dades dels censos i els padrons ens indiquen la favorable evolució del coneixement de la llengua catalana en aquesta ciutat (vegeu taula 1).

Així doncs, a la fi del segle xx segurament gairebé la totalitat de la població entendre el català i més del 60% el sabrà parlar.³ Però, qui l'utilitzarà habitualment?

És precisament aquesta i altres preguntes les que ens van portar a fer l'enquesta, els resultats més significatius de la qual ara us presentem. L'objectiu era obtenir informació sobre els usos i les actituds de la població colomenca respecte a la llengua catalana. Aquesta visió podria complementar la que ens aporten els censos i els padrons, ja que, com hem vist, aquests ens informen únicament de la competència lingüística dels parlants.

Qüestions de metodologia ⁴

Abans d'exposar-vos els resultats de l'enquesta ens agradaria explicar-vos algunes qüestions prèvies de metodologia quantitativa que nosaltres vam haver d'aprendre atesa la nostra manca de formació sociològica, i que us poden servir si alguna vegada algú s'anima a fer un treball semblant en alguna altra població.

El disseny del qüestionari. Aquest és un dels elements clau d'una enquesta. Cal reflexionar sobre què es vol saber i amb quines preguntes es pot arribar a conèixer. A vegades és bo preguntar la mateixa cosa de maneres diferents per captar incoherències o assegurar-nos de les respostes. Un cop finalitzada l'elaboració del qüestionari és interessant comentar-lo amb persones alienes a l'estudi per detectar errors o millorar-ne les formulacions.

En el nostre cas, la idea inicial va ser la de repicar (repetir) una enquesta feta l'any 1985⁵ per observar l'evolució que s'havia produït. Per aquest motiu vam dissenyar el nostre qüestionari a partir de les preguntes de l'any 1985. Si es treballa a partir d'una recerca anterior, és té molt de guanyat. Es pot veure, a través dels resultats, quines preguntes han funcionat i quines

Autors

Albert Fabà
Noemí Ubach

Els autors presenten els resultats més significatius d'una enquesta feta per obtenir informació sobre els usos i les actituds de la població de Santa Coloma de Gramenet respecte a la llengua catalana. Abans de presentar els resultats, però, exposen qüestions prèvies de metodologia quantitativa i proposen nous conceptes per designar la realitat plurilingüe d'una societat com la de Santa Coloma.

Taula 1. Evolució de la competència lingüística

	1975	1981 ²	1986	1991
entén el català	42,7 %	49,8 %	76 %	83,2 %
sap parlar-lo	20,1 %	—	28,6 %	42,4 %

Font: censos i padrons d'habitants

no. En general, però, si el que interessa és comparar s'han de fer pocs canvis.⁶

El protocol. Són les instruccions que es lliuren als enquestadors abans de fer les enquestes. Cal no deixar res a criteri de l'enquestador, no perquè no ens en fiem —res més lluny de la nostra intenció— sinó per tenir totes les variables controlades.

El protocol inclou des de la ruta que han de seguir els enquestadors fins a com han d'anar vestits passant per què han de dir i en quina llengua quan algú els obre la porta. En definitiva, tot allò que faci referència al seu comportament i a la manera de realitzar l'enquesta. És important que el protocol quedi escrit i es pugui consultar en posteriors treballs, ja que si es vol repetir la investigació s'haurà de reproduir també el mateix protocol.

Enquestes pilot. Sembla que després de tots aquests preparatius tot hauria d'estar a punt; doncs no. És imprescindible provar el qüestionari. Les primeres 50 enquestes van tenir aquesta funció. Un cop les vam recollir, les vam comentar amb els enquestadors. Vam veure si sorgia algun problema i si tot era entès pels enquestats.

La mostra. És la part de la població de la ciutat que vam triar per administrar-los l'enquesta. S'ha de tenir molta cura de triar la mostra adequada perquè un error en aquest punt pot invalidar tots els resultats del treball.

En el nostre cas vam agafar una mostra de 600 individus, la qual cosa va significar que comptàvem amb un marge d'error de $\pm 3,5$ punts. No vam ajustar més aquest marge perquè cada cop es necessiten més enquestes per anar-lo reduint, cosa que hauria augmentat excessivament el cost del treball.

La proporció de persones de cada sexe, edat i districte de la mostra era la mateixa

amb què aquestes variables es troben en el total de la població. D'aquesta manera evitàvem tenir una mostra esbiaixada.

El tractament informàtic. Els resultats dels qüestionaris els vam introduir en una base de dades i el tractament estadístic es va elaborar amb el programa SPSS/PC+. D'aquesta manera vam aconseguir els creuaments de totes les preguntes amb les variables de sexe, edat i districte. Malgrat això, només vam utilitzar els creuaments significatius, és a dir, tots aquells en què la variable que ens interessa influeix en les respostes dels enquestats. Si alguna variable no era significativa —com per exemple no va resultar ser-ho el sexe— no vam considerar-la.

El programa informàtic permetia també agrupar els enquestats en *tipologies de parlants*. Vam configurar dues tipologies. La primera *segons l'ús* que cada individu feia del català i la segona *segons les actituds* que tenia envers aquesta llengua.

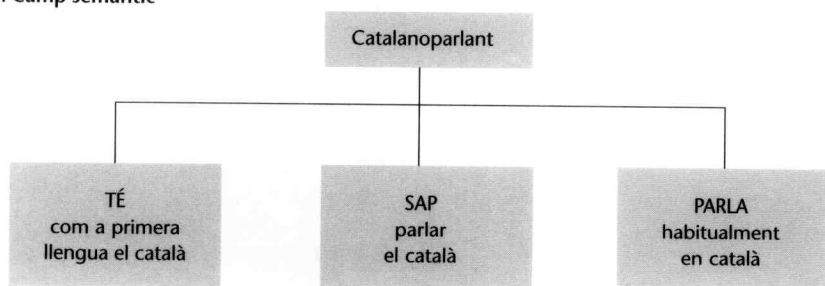
Les tipologies es configuren de la manera següent:

- Es trien unes quantes preguntes (tres o quatre) que tinguin a veure amb l'element que volem estudiar; l'ús i les actituds en el nostre cas.
- S'agrupen totes aquelles persones que hagin respost de forma similar a la bateria de preguntes seleccionades. D'aquesta manera, cada grup configura una tipologia.

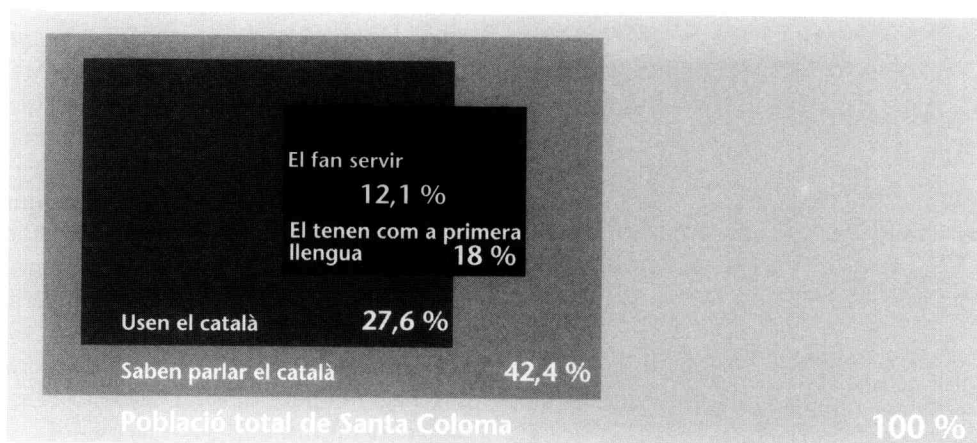
Ja observareu més endavant que les tipologies que es van dibuixar van ser dues: dues tipologies segons l'ús (persones que usen habitualment el català i persones que no l'usen mai), i dues tipologies segons les actituds (persones que tenen una actitud positiva envers el català i persones que hi tenen una actitud reticent).

En el moment de posar nom a alguns d'aquests grups ens vam trobar amb problemes terminològics que vam provar d'aclarir.

Gràfic 1. Camp semàntic

Gràfic 2. Distribució de la població

Quatre reflexions terminològiques

De vegades les paraules ens juguen males passades i ens referim a diversos conceptes amb una mateix mot. Si volem acostar-nos a la realitat de manera més precisa i desfer confusions cal intentar designar cada concepte amb un terme diferent. Això mateix és el que ens va passar amb el mot *catalanoparlant*.

Quin és el camp semàntic d'aquesta paraula? Vam observar que sota aquest terme s'hi amagaven tres conceptes diferents que hem intentat plasmar en el gràfic 1. De vegades parlem de *catalanoparlants* i ens referim a les persones que tenen com a llengua pròpia el català; altres cops diem que els *catalanoparlants* són els individus que saben parlar en català i, a voltes, els *catalanoparlants* són els qui parlen habitualment en català (vegeu gràfic 1).

Tot plegat no tindria gaire importància si la població a la qual es pogués aplicar cadascun d'aquests conceptes fos la mateixa. En les societats plurilingües en general i a Santa Coloma en particular això no és així. Vegeu-ho en el gràfic 2.

A més, aquests subconjunts que semblen estar ordenats en cercles concèntrics, no ho estan completament. Com heu vist en el gràfic 2, hi ha persones que tenen com a llengua primera el català i no l'utilitzen habitualment, i persones que no el consideren la seva primera llengua però que l'empren normalment en les seves converses.

Tot plegat ens ha decidit a anomenar aquests tres grups d'una manera diferent, sense pretendre haver encertat els noms. De fet, només fem una proposta, el que és més important és diferenciar clarament els tres conceptes.

La terminologia que us proposem és la que podeu veure al gràfic 3.

Els *catalanolingües* són les persones que afirmen que la seva llengua primera és el català. Els *catalanocompetents* són les persones que saben parlar en català. Finalment, els *catalanoparlants* són els que parlen habitualment en català.

Gràfic 3. Proposta de nous termes

Aclarits els conceptes previs us presentem alguns dels resultats més significatius de l'enquesta.

Alguns resultats de l'enquesta ⁷

Catalanolingües i no catalanolingües. Al qüestionari vam reservar algunes preguntes adreçades exclusivament a cadascun d'aquests dos grups. Els resultats, gens sorprenents, d'altra banda, són els que podeu veure tot seguit:

Quina considera que és la seva llengua?

Catalanolingües 18%

No catalanolingües 82%

(Font: Fabà-Ubach, 1994)

Dels *no catalanolingües* cal comentar que hi ha un nombre no majoritari però relativament important que són *catalanoparlants* (és a dir, que usen habitualment el català): exactament un 13,3%. Amb tot, la

Taula 2. Si vostè no parla català és perquè...

en el seu àmbit de relació quasi ningú el parla	33,3 %
no en sap	29,7 %
sí que el parla	13,3 %
té por de fer-ho malament	12 %
el castellà l'entén tothom	5,7 %
altres	3,7 %
li molesta	1,6 %
quan ho fa, li contesten en castellà	0,2 %

Font: Fabà-Ubach 1994

resta no acostuma a usar aquesta llengua. Els motius són els que s'expressen en la taula 2.

Els motius més citats són dos: no saber català o no tenir ningú amb qui parlar-lo. No sembla que es tracti principalment, doncs, d'un problema d'actituds negatives envers la llengua catalana. Analitzem ara aquests dos factors.

Pel que fa al problema de la competència, sembla que el pas del temps i els canvis generacionals hagin de ser la solució. Cal, això sí, mantenir les polítiques d'immersió a les escoles d'EGB i a l'ensenyament de català per a adults.

El problema del context és més complex. Podem diferenciar entre context espectador i context interpel·lant.⁸ A Santa Coloma, i pel que fa al català, ens podem trobar amb contextos espectadors; és a dir, situacions en les quals el subjecte rep informacions en aquesta llengua, però el missatge no va dirigit *expressament* a l'individu en qüestió: la llengua de la retolació, els missatges emesos pels mitjans de comunicació, etc. Aquests contextos, però, no aconsegueixen que l'individu esdevingui catalanoparlant.

Els altres contextos, els interpel·lants, són aquells que es dirigeixen *expressament* al subjecte i que, de fet, n'esperen una resposta. Quan l'individu se situa en aquests contextos, es troba amb la necessitat —i l'oportunitat— d'usar realment el català. El problema és aconseguir ambients on es parli català per tal que els catalanocompetents puguin usar aquesta llengua (esde-

vinguin catalanoparlants), i els no catalanocompetents la puguin aprendre.

En aquest sentit hi ha iniciatives públiques com ara les línies d'actuació del Consorci per a la Normalització Lingüística, que pretenen impulsar el canvi de comportaments lingüístics a partir d'incentivar el mateix teixit associatiu de la ciutat perquè esdevingui context espectador i, sobretot, context interpel·lant. Tot i aquests intents, la feina no és fàcil, i el procés resulta lent.

Els catalanolingües. Per què sembla que n'hi hagi tan pocs, a Santa Coloma? Segurament perquè la majoria d'ells usen el castellà quan algú se'ls ha adreçat en aquesta llengua.

Si vostè s'adreça a algú en català i aquest li respon en castellà, vostè generalment què fa?
Continua la conversa en català 17,3%
Continua la conversa en castellà 80%
Altres 2,7%
(Font: Fabà-Ubach 1994)

El paper dels catalanolingües és fonamental per aconseguir un increment de l'ús del català a la ciutat. Per fer-ho, però, cal trencar algun tòpic més. No és cert que a la majoria de no catalanolingües els molesti que se'ls dirigeixin en català. Per a molts serà l'única manera de practicar aquesta llengua. Cada cop s'escolta més allò de: «No puedo hablar en catalán con nadie porque cuando se dirigen a mí me hablan siempre en castellano.»

Tipologies de parlants

A l'apartat metodològic ja hem explicat com han estat elaborades. El resultat en el cas de l'ús és el que es pot veure a la taula 3.

Cal dir, però, que la percepció que la gent té de l'ús del català sembla que és més elevada del que realment és. Per aquest motiu cal tenir informació sobre l'ús comunicatiu real de la llengua. Així, hem recollit dades sobre l'última conversa dels enquestats. El resultat és que només un 16% declara haver mantingut en català aquesta conversa. Podem dir, doncs, que la primera dada (28%) ens en marca l'ús subjectiu, i la segona (16%), l'ús objectiu.⁹

I pel que fa a les actituds sobre el català, quin és el resultat? Vegeu-lo a la taula 4.

Mentre que la tipologia 1 és força homògena, la tipologia 2 no és tan compacta. Els seus membres mostren reticències respecte a la llengua catalana però el grup

Taula 3. Tipologies segons l'ús del català

tipologia 1	catalanoparlants	27,6 %
tipologia 2	no catalanoparlants	72,4 %

Font: Fabà-Ubach 1994

Taula 4. Tipologia segons les actituds

tipologia 1	individus amb actituds positives envers el català	71,5 %
tipologia 2	individus amb actituds reticents envers el català	28,5 %

Font: Fabà-Ubach 1994

no presenta posicionaments extrems. Tot i això, a l'hora de pensar polítiques lingüístiques per a la ciutat, cal no oblidar-se'n, ja que representen un 28% de la població colomenca.

En conclusió...

Atesos els condicionaments demogràfics i polítics dels anys seixanta, Santa Coloma, com altres ciutats de l'àrea metropolitana, hauria pogut esdevenir altament conflictiva. En comptes d'això, ens trobem amb una ciutat on els índexs de competència lingüística s'acosten progressivament a la mitjana del Principat, on gairebé la meitat de les persones que usen habitualment el català no el consideren la seva llengua, i on la majoria de la població hi mostra unes actituds favorables.

Sembla ben clar, doncs, que a Santa Coloma de Gramenet ni tots són moros ni tots cristians. Com passa sovint, la realitat no s'adiu amb esquemes excessivament senzills, i cal descobrir-hi els matisos per poder actuar amb més precisió.

3. En el moment de redactar aquest article, no estaven encara disponibles les dades del padró de 1996.
4. L'assessorament estadístic i el tractament informàtic de les dades el va realitzar Albert Gadea, cap del Gabinet de Planificació de l'Ajuntament de Santa Coloma, al qual agraïm sincerament l'ajut.
5. *Llengua catalana a Santa Coloma de Gramenet*. ICESB 1985.
6. Finalment no vam fer la comparació, ja que la mostra de l'enquesta de l'any 1984 podria estar esbiaixada. Segons les dades del padró de 1986, el percentatge de la població que havia assolit estudis mitjans (diplomatures) aquest any era d'un 0,77%, mentre que la xifra arribava a un 11,38% en la mostra de l'enquesta del 1984.
7. El qüestionari constava de 32 preguntes. Aquí només en reproduïrem les més significatives per motius d'espai, però tenim la resta de la informació a la vostra disposició.
8. La terminologia és d'Albert Bastardas a *Llengua i immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no metropolitana*. Barcelona: La Magrana, 1986.
9. Aquesta terminologia ha estat emprada anteriorment en la confecció de l'*Inuscat* elaborat per encàrrec de la Direcció General de Política Lingüística per J. M. Aragay i J. Sabaté (*Inuscat* 1994).

Notes

1. L'enquesta en què es basa aquest article ha estat possible gràcies a l'aportació econòmica de l'Institut de Sociolingüística Catalana de la Direcció General de Política Lingüística i de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet.
2. L'any 1981 no es va incloure cap pregunta sobre la capacitat de parlar català.